

MAKTABGACHA TA‘LIM TARIXI VA FRIDRIX FREBEL YONDASHUVI**Yo‘ldashev Axrorjon**Qo‘qon universiteti raqamli texnologiyalar va
matematika kafedrası o‘qituvchisi**Tojiddinova Muqaddasxon**

Qo‘qon universiteti 2-kurs Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta‘lim tizimining tarixi, ilk bolalar bog‘chasining paydo bo‘lishi, kimlar bu yo‘lda hissa qo‘shganliklari, maktabgacha ta‘lim sohasining rivojlanishi keng targ‘ib etilgan.

Kalit so‘zlar: Fridrix Frebel, Maktabgacha ta‘lim instituti, mayda matorika, didaktik o‘yinlar, maktabgacha tarbiya nazariyasi, F.Frebelning tuhfalari.

Kiriash: Nizom: O‘zbekiston Respublikasi prezidentining 2017- 2021- yillarda maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qaroriga muvofiq Maktabgacha ta‘lim tizimini yana takomillashtirish, moddiy texnika bazasini musthkamlash, maktabgacha ta‘lim tizimi tarmoqlarini ko‘paytirish, ta‘lim -tarbiya jarayoniga zamonaviy ta‘lim dasturlari va texnologiyalarini tadbiq etish, bolalarni har tamonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart sharoitlar yaratish ko‘zda tutilgan.

Asosiy qism: XIX asrning ikkinchi yarmi XX asrda Shvetsariya Angliyava boshqa Yevropa mamlakatlarida nemis pedagogi Fridrix Frebelning maktabgacha nzariyasi keng ommalashdi. U ilk bor “bolalar bog‘chasi” tushunchasini muomalaga kiritdi.

Fridrix Frebel (1782-1852)ning pedagogik tizimi.

Bolalar bog‘chasining paydo bo‘lish tarixi 1837-yilga borib taqaladi, bolalar bog‘chasining asoschisi deb taniqli nemis pedagogi Fridrix Frebel hisoblanadi. Aynan u Germaniyaning Bad - Blankenberg shaxrida bolalar uchun tashkil qilingqn muassasasini “bolalar bog‘chasi” deb atadi va usgbu atama butun dunyoga umumiy tarzda qabul qilindi. Taxminlarga ko‘ra, Frebel bolalarni “Ollohning ekinlari” deb hisoblagan, ya‘ni ular g‘amxo‘rlik va parvarishga muhtoj o‘simliklar bog‘i hisoblanadi. Yana bir taxmin shundan iboratki, nemis pedagogi Sorbixdagi “ Saroy bog‘ida” deb nomlangan sobiq mexmonxonada “bolalarniparvarishlash bo‘yicha birinchi muassasa”ni ochgan. F.Frebelning katta xizmati bolalar bog‘chasining ochilishi, shuningdek, maktabgacha ta‘lim uslubiyatining yaratilishi bo‘ladi. Shuni takidlash joizki aynan Frebel didaktik o‘yinlar tizimini yaratishga ham asos solgan. Olim olib borgan ishlar unda shunday e‘tiqodni shakllantirdiki, “bolalar o‘yini bu turmush ko‘zguasi va ichki olamning erkin namoyishi”dir. Ushbu uslubiyotning asosiy jihatlarini sanab o‘taylik: o‘yin, nutqni rivojlantirish, jamoaviy tarbiya, mehr-muhabbat bilan o‘rab olish, jazolarning yo‘qligi va tarixda qolib ketgan “Frebel tuhfalari”. F. Frebel 6 ta nomdagi “Tuhfalar”ni taklif etdi: Birinchi tuhfa - bu koptok. Bu birinchi o‘yinchoq, chunki sharning burchaklari yo‘q, bola uchun qulay.

Material sifatida ko‘pincha mayda, yumshoq, jundan to‘qilgan shar-koptoklar taklif qilingan. Har bir koptokka ip bog‘langan. Bolaga turli rangdagi koptokni ko‘rsatish orqali ona uni ranglarini farqlashga o‘rgatgan. Koptoklar turli ranglarga bo‘yalgan - qizil, yashil, sariq, to‘q sariq,

oq, ko‘k va binafsha rangli koptoklar bo‘lgan. Shar-koptokni turli tomonga: “yuqoriga-pastga”, “chapga-o‘ngga”, “oldinga-orqaga” tebratar ekan, ona harakatlar nomini aytadi va bolani makondagi harakatlar bilan tanishtiradi. Bolani tasdiq va inkor bilan tanishtirish maqsadida ona sharni kaftiga qo‘yib, so‘ng uni yashirar ekan, “Koptok bor - koptok yo‘q” deb aytadi. Ikkinchi tuhfa – kichik o‘lchamli: yog‘och kub, shar va silindr bo‘lgan. Aniqlik kiritamiz: shar diametri, silindr asosi va kubik tomonlar bir xil. Ularning yordamida bola ashyolarning turli shakllari bilan tanishadi. Kubik o‘z shakli va barqarorligi bilan sharning aksidir. Shar nemis olimi tomonidan harakatlanish ramzi, kubik esa - barqarorlik ramzi, xilma xillikda yagonalik ramzi hisoblanadi. Shu narsa nazarda tutiladiki, kub yagona, ammo unga qaysi tomondan qarayotganingizga ko‘ra ko‘rinishi turlicha bo‘ladi: qirrasini, tomoni, uchi bilan. Silindr sharning ham, kubning ham xossalarini birlashtiradi: u asosiga qo‘yilganda barqaror, yotqizilganda harakatlanadi.

Uchinchi tuhfa - bu 8 ta kubikka bo‘lingan kub. Ya‘ni, kub o‘rtasidan bo‘lingan, har bir qismi esa - to‘rt bo‘lakka. Buning yordamida, Frebelning fikricha, bola butun narsa va uning tarkibiy qismlari haqida tasavvurga ega bo‘ladi. Shu tufayli bola o‘z ijodini rivojlantirish, kubiklardan narsalar qurish, ularni turlicha kombinatsiyalarga birlashtirish imkoniga ega bo‘ladi.

To‘rtinchi tuhfa - bu o‘sha o‘lchamli kub bo‘lib, u 8 ta plitkaga bo‘lingan. Ya‘ni, kubik o‘rtasidan bo‘linadi, har bir qismi esa - to‘rtta cho‘ziq plitkaga bo‘linadi. Har bir plitkaning uzunligi kubik tomoniga teng, qalinligi ushbu tomonning to‘rttdan bir qismiga teng.

Beshinchi tuhfa - bu 27 ta mayda kubiklarga bo‘lingan kub, ulardan to‘qqiztasi yanada mayda bo‘laklarga bo‘lingan. Oltinchi tuhfa - bu ham 27 ta kubikka bo‘lingan kub bo‘lgan, ularning aksariyati yana qismlarga: plitkalarga, diagonaliga ko‘ra bo‘lingan.

Shu tarzda Frebel bo‘yicha bolalar bog‘chasining maqsadi va tamoyillarini quyidagilar tashkil qiladi: - faoliyatning 3 ta turiga - o‘yin, o‘quv, mehnatga yo‘naltirilganlik; - bola hissiyotlarini rivojlantirish; - bolaning tanasi va ruhini mustahkamlash; - ko‘rgazmali usul yordamida tabiat bilan tanishish va dunyoni anglash; - odamlar bilan muloqot qilish; - bolaning tabiiy xislatlarini rivojlantirish; - bolalarga cheksiz mehr-muhabbat ko‘rsatish. F. Frebelning ulkan yutuqlari bilan birga, tarixdan ma‘lumki, uning pedagogik yondashuvlari K.D. Ushinskiy, E.A. Flyorina, G.N. Vodovozova kabi olimlar tomonidan tanqid qilingan. Frebel nazariyasida kamchiliklar ham bor, va ular, avvalo, quyidagilar: - bolaning bevosita atrofdagi olam bilan tanishuvi «tuhfalar» tizimiga almashtirilgan; - bolaning hayoti didaktik material bilan chegaralanadi; - bolaning hayoti haddan ziyod tartibga solinadi; - bolaning erkin ijodi cheklanadi va h.z. Shunga qaramay, F. Frebel fanga katta hissa qo‘shgan, zero u nazariya va amaliyotni birlashtirdi, uning maqsadi - bolaning ijodiy salohiyatini namoyon bo‘lishiga ko‘maklashadigan sharoitni ta‘minlovchi muhitni yaratish bo‘lgan. Ayni paytda bu bolada noan‘anaviy ijodiy fikrlash qobiliyatini, fantaziyani rivojlantiradi, masalalarni hal etishga noan‘anaviy yondashuvni shakllantiradi. Maktabgacha tarbiya g‘oyasini targ‘ib etish va bolalar bog‘chalarini ommalashtirish yo‘lida ulkan ishlarni amalga oshirdi. Olim bolalarning yoshlariga mos ravishda ishlash usullarini ishlab chiqish orqali maktabgacha tarbiya amaliyotini jiddiy boyitdi.

Xulosa:

Ko‘plab mamlakatlarda bolalar bog‘chalari maktabgacha tarbiya tizimida yetakchi o‘rinni egalladi. F.Frebel maktabgacha tarbiya tarixida birinchi bo‘lib ijtimoiy maktabgacha tarbiyaning

yaxlit, uslubiy ishlab chiqilgan, amaliy qo‘llanmalar bilan boyitilgan tizimini yaratdi. Maktabgacha ta‘lim sohasi vujudga kelishida 1918-yilda Fridrix Frebel kursi qoshida Petrograd Maktabgacha ta‘lim institutining tashkil etilishi muhim voqea bo‘ldi. Bu ta‘lim maskanida Maktabgacha ta‘lim bo‘yicha mutaxassis kadrlar tayyorlangan, shu bilan bir qatorda ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan. 1919-yilda xaq maorifi kommissariyati tomonidan “Maktabgacha ta‘lim” bo‘yicha butun ittifoq anjumani bo‘lib o‘tdi. Bunda ijtimoiy Maktabgacha ta‘lim sohasini tashkil etish, bola tarbiyasining nazariy-amaliy masalalari o‘rin oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.V. Grosheva, L.G.Yevstafeva, D.T.Maxmudova, Sh.B.Nabixanova, S.V.Pak, G.E.Djanpeisova "Ilk qadam" davlat o‘quv dasturi T: 2018. 1-81-b;
2. Maktabgacha pedagogika F.R Qodirova, Sh.Q. Toshpo‘latova, N.M.Kayumova, M.N.Azamova. "Tafakkur" nashriyoti Toshkent 2019
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining " Maktabgacha ta‘lim tizimini 2017-2021-yillarda yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-27.07sonli qarori.
4. Yo‘ldashev, A., & Solidjonov, D. (2022). YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA ULARNI TA‘LIM OLISH MUHITIDA QO‘LLANISHI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 1(3), 198-204.
5. Yuldashev, A., & Xusanova, M. (2022). THE ROLE OF STUDENT VOICES IN THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND COMPUTER SCIENCES (CAJECS)*, 1(6), 29-32.
6. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O‘RTASIDAGI O‘ZARO TA‘SIRNI O‘RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
7. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
8. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.
9. Axrorjon, Y. L. (2023). МАКТАБГАЧА ТА‘ЛИМ TASHKILOTLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYLARDAN FOYDALANIB SAMARALI MASHG ‘ULOT O ‘TISHNING AVFZALIKLARI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 149-150.
10. Yo‘ldashev, A. (2022). TA‘LIMDA SUNIY INTELLEKTNING IMKONIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(11), 726-729.